

Kulno KALA

MUUTUSTEST NÕUKOGUDE EESTI TÖÖLISKLASSI KOOSSEISUS SOTSIALISMI ÜLESEHITAMISE JA KINDLUSTAMISE AJAJÄRGUL

Sõjajärgne sotsialistlik ülesehitustöö tõi kaasa Nõukogude Eesti tööliklassi kiire arvulise kasvu ja põhjalikud muutused tema sotsiaal-majanduslikus olukorras. Tunduvalt teisenes ka tööliklassi koosseis: olulised nihked leidsid aset soolis-vanuselises ja rahvuslikus struktuuris, pidevas tõostaas, üldhariduslikus tasemes, kutsealases väljaõppes ning kvalifikatsioonil, samuti kutsekoosseisus.

Eesti NSV tööliklassi struktuuri ja selles toimunud muutusi sotsialismi ülesehitamise ja kindlustamise ajajärgul on vähe uuritud. Nõukogude Eesti tööstustöölise hulgas toimunud kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete muutuste põhijooned Suure Isamaasõja lõpust kuni 1970. aastate keskpaigani on esitatud K. Kala ja H. Roots'i artiklis.¹ H. Roots on põhjalikumalt uurinud tööliklassi erinevate rühmade sotsiaal-demograafilisi grupe peamiselt arenenud sotsialismi perioodil.² R. Juursoo tõdes on käsitletud muutusi ehitustöölise koosseisus.³

Käesolevas on lähemalt vaadeldud kõnealusel ajajärgul toimunud muutusi Nõukogude Eesti tööstustöölise rahvuslikus ja soolis-vanuselises koosseisus, samuti töölikkaadri püsivust ning neid näitajaid mõjutanud tegureid. Artikkel tugineb Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehituse Riikliku Keskarhiivi (= ENSV ORKA) materjalidele, avaldatud statistilistele andmetele ja kirjandusele.

Sotsialismi ehitamise ja kindlustamise aastail kujunesid Nõukogude Eestil tihedad sidemed vennasvabariikidega kõigil elualadel. Eesti sõjajärgsete viisaastakute plaanid olid kogu Nõukogude Liidu rahvamajanduse arendamise ühtse plaani koostisosas. Sotsialistlik ülesehitustöö toimus kõige tihedamas seoses teiste vennasrahvastega, mitte üksnes vennasvabariikidest saadud materiaalsete ja tehniliste vahendite, vaid ka inimressursside kaasabil. Võimsa põlevkivitööstuse loomine, vabariigi tööstuse struktuuris kaalukat kohta omava tekstiilitööstuse taastamine ja edasiarendamine, masinaehituse, elektroenergeetika ja teiste tööstusharude, samuti ehituse, transpordi ja side, lõpuks ka põllumajanduse riikliku sektori areng toimus suuremal või vähemal määral vennasvabariikidest, eelkõige Vene NFSV lääneoblastitest saanud tööjõu toetusel.

¹ *Кала К. К., Роотс Х. О.* Развитие рабочего класса Советской Эстонии (1945—1975 гг.) — В кн.: Проблемы социальной структуры республик Советской Прибалтики. Сборник статей под редакцией доктора исторических наук Р. Н. Пуллата. Таллин, 1978, 91—110.

² *Роотс Х.* Социально-демографические группы в составе рабочего класса Эстонской ССР. — В кн.: Урбанизация. Рабочий класс. Интеллигенция. Актуальные проблемы советского общества. Сборник статей. Таллин, 1978, 8—28.

³ *Юурсоо Р.* Женщины в рядах строителей Советской Эстонии в 1944—1955 гг. — В кн.: Урбанизация. Рабочий класс. Интеллигенция, 49—67; *Юурсоо Р. Р.* О формировании кадров строительных рабочих в Советской Эстонии (1945—1955 гг.). — В кн.: Проблемы социальной структуры Советской Прибалтики, 119—134.

Eesti NSV rahvaarv suurenes aastail 1945—1950 ligikaudu 243 000 inimese võrra.⁴ Seda põhjustas migratsioon teistest liiduvabariikidest, millega kaasnesid muutused vabariigi rahvastiku, peamiselt linnarahvastiku, samuti töölisklassi rahvuslikus koosseisus.

1934. aastal ulatus teiste rahvuste osatähtsus Eesti tööstuses rakendatud elanikkonnas 11,9%-ni.⁵ Sõjajärgses Eestis süvenes paralleelselt töölisklassi kiire arvilise kasvuga tema internatsionaliseerumisprotsess, mis on omane NSV Liidu töölisklassi kõigile territoriaalsetele rühmadele. Esimestel sõjajärgsetel aastatel tuli eriti rohkesti teistest rahvustest töölisi Narva, samuti põlevkivibasseini ja Tallinna suurematesse tööstusettevõtetes, ehitus- ja transpordiorganisatsioonidesse. Seisuga 1. mai 1948 oli 52 400 Eesti tööstustöölise hulgas teistest rahvustest töölisi 31%.⁶ Ehitustöölise hulgas oli teiste rahvuste esindajaid 1948. aastal koguni 65%. See kõneleb teistest liiduvabariikidest sissesõitnute suurest osast ehitustöölise kaadri formeerumisel rahvamajanduse taastamise perioodil.⁷

Aastail 1951—1960 suurenes Eesti NSV rahvastik teistest liiduvabariikidest sissesõitnute tõttu 53 500 inimese võrra.⁸ Migrandid teistest liiduvabariikidest asusid peamiselt linnadesse, täiendades esmajoones töölisklassi ridu. Hoolimata ka eesti rahvusest tööliste absoluutarvu pidevast kasvust, süvenes internatsionaliseerumisprotsess töölisklassi hulgas 1950. aastate lõpuks veelgi. 1957. aastaks tõusis teistest rahvustest tööliste osatähtsus tööstustöölise hulgas 38,5%-ni ja ületas 1960. aastate esimesel poolel 40% piiri.⁹ Ehituses aga suurenes 50. aastate teisel poolel vabariigi põhirahvusest tööliste arv kiiremini kui teiste rahvuste esindajate arv. Selle tõttu langes viimaste osatähtsus ehitustöölise hulgas 1957. aastaks 37,4%-ni.¹⁰ Jätkus tööliiskaadri internatsionaliseerumine transpordis ja sides. Kõige aeglasemalt kulges see protsess agraritöölise hulgas. Nagu märgitud, asus valdav enamik teistest liiduvabariikidest sissesõitnuid linnadesse või linnalistesse asulatesse. Seda kinnitab ka fakt, et 1959. aastal moodustasid eestlased maarahvastikust 91%, linnades oli neid 61,9%.¹¹ Siiski, paljudes sovhoosides, eriti neis, mis loodi vahetult sõjajärgseil aastail, täienes kohalik tööliiskaader ka väljastpoolt Eestit saabunud teiste rahvuste esindajatega.

Ajaloolise arengu iseärasused on tinginud erinevusi liiduvabariikide või tervete NSV Liidu regioonide vahel töölisklassi internatsionaliseerumisel. Ajavahemikul 1939—1959 suurenes enamiku liiduvabariikide töölisklassi koosseisus põhirahvuse osatähtsus.¹² Kuid Eestis, samuti Lätis ja Kasahstanis ilmnis vastupidine tendents. Sotsialismieelsel perioodil oli põhirahvuse osatähtsus Eesti töölisklassi koosseisus palju suurem kui Kesk-Aasias või Taha-Kaukaasias. Sotsialistliku ülesehitustöö aastail ammendati kohalikud vabad tööjõuresursid kiiresti. Pealegi oli rahvamajanduse taastamise ja arendamise tempo Eesti NSV-s kiirem kui NSV Liidus keskmiselt (välja arvatud aastad 1951—1955). See nõudis

⁴ Nõmmik, S. Eesti NSV majandusgeograafia. Tln., 1979, 77.

⁵ Пуллат Раймо. Городское население Эстонии с конца XVIII века до 1940 года. Историко-демографическое исследование. Таллин, 1976, 159.

⁶ Кала К. К., Ротс Х. О. Развитие рабочего класса, 95.

⁷ Juursoo, R. Eesti NSV ehitustöölise kaadri kujunemise ja kasvu allikad aastail 1944—1970. — ENSV TA Toim. Ühisk., 1981, nr. 2, 151.

⁸ Eesti NSV rahvamajandus 1976. aastal. Tln., 1977, 13.

⁹ Кала К. К., Ротс Х. О. Развитие рабочего класса, 95—96.

¹⁰ Juursoo, R. Eesti NSV ehitustöölise kaadri kujunemise ja kasvu allikad, 151.

¹¹ Arvutusalus: Итоги всесоюзной переписи населения 1959 года. Эстонская ССР. М., 1962, 94, 96.

¹² Сенявский С. Л., Тельпуховский В. Б. Рабочий класс СССР (1938—1965 гг.). М., 1971, 333.

Naistöoliste ja -teenistujate osatähtsus rahvamajanduses
 (% tööliste ja teenistujate koguarvust) *

Rahvamajandusharu	NSV Liit				Eesti NSV			
	1945	1950	1955	1960	1945	1950	1955	1960
Kogu rahvamajanduses	55	47	45	47	43,4	47,4	48,4	50,2
sealhulgas:								
tööstuses	51	45	45	45	42,9	44,2	48,3	49,3
ehituses	32	33	31	29	10,8	28,4	20,3	21,4
põllumajanduses	57	41	24	41	39,0	51,8	33,7	44,5
transpordis	40	30	29	25	23,8	26,1	26,0	25,7
sides	70	59	60	64	54,2	58,0	62,5	65,9
kaubanduses, toitlustamises, varumises, materiaal-tehnilises varustamises	69	58	64	69	65,6	63,3	70,2	76,9
tervishoius	85	84	85	85	76,5	84,5	84,9	85,2
hariduses	75	69	69	69	66,1	71,3	75,3	73,5
teaduses ja teaduse teenindamises	54	43	41	42	45,0	54,7	56,8	52,8
krediidi- ja kindlustussüsteemides	71	58	63	68	60,6	64,0	70,4	74,6
riigivalitsemises, kooperatiivsete ja ühiskondlike organisatsioonide juhtimises	57	43	47	51	51,9	49,0	56,9	55,1

*. Сенявский С. Л., Тельпуховский В. Б. Рабочий класс СССР (1938—1965 гг.). М., 1971, 338; Труд в Эстонской ССР. Статистический сборник. Таллин, 1962, 11.

aga täiendavat tööjõudu ja põhjustas vennasrahvaste esindajate osa pideva suurenemise vabariigi tööliklassis. Üleliidulise tööjaotuse süsteemis muutus Eesti NSV rahvamajandus NSV Liidu ühtse rahvamajanduskompleksi koostisosaks, vabariigi tööliklassi koosseis aga märksa internatsionaalsemaks kui varem. Siiski jäi ka 50. aastate lõpuks põhi-rahvuse osatähtsus Eesti NSV tööliklassis märksa suuremaks kui enamikus liiduvabariikides.¹³

Nõukogude võimu suured sotsiaalsed saavutused — tööpuuduse kaotamine ja naistele meestega võrdse töö eest võrdse tasu tagamine — panid aluse naiste osa järsule suurenemisele kõigil rahvamajanduse ja kultuuri aladel. Juba sotsialismi ehitamise aastail kasvas Nõukogude Liidus tervikuna naiste tööhõive ühiskondlikus tootmises. Naiste hulk NSV Liidu rahvamajanduses rakendatud tööliste ja teenistujate koguarvus kasvas 27% -lt 1929. aastal 39% -ni 1940. aastal.¹⁴

Analoogiline tendents ilmnas ka Nõukogude Eestis. Enne nõukogude võimu taaskehtestamist, seisuga 1. jaanuar 1939, oli Eesti suur- ja kesktööstuse töölistest naised 35,2%.¹⁵ 1940. aastal oli Eesti tööliste ja teenistujate hulgas naised keskmiselt 35%.¹⁶ On tõenäoline, et 1940. aasta teisel poolel, kui rakendati täie võimsusega tegevusse tööstusettevõtted, sealhulgas suured tekstiilivabrikud, tõusis naistöoliste osatähtsus, kuid ülevaatlilikud andmed selle kohta puuduvad.

1945. aastal, s. o. Suure Isamaasõja lõpuks, ulatus naistöoliste ja -teenistujate osatähtsus Eesti NSV rahvamajanduses 43,4% -ni, samal ajal kui NSV Liidus tervikuna oli see tõusnud 55% -ni (vt. tab. 1).

¹³ Сенявский С. Л., Тельпуховский В. Б. Рабочий класс СССР, 335—336.

¹⁴ Samas, 338.

¹⁵ Arvutusalus: ENSV ORKA, f. R-1831, nim. 1, s. 1184, l. 10.

¹⁶ Народное хозяйство СССР в 1972 г. М., 1973, 514.

Naiste osatähtsus tööstustöölise eri vanuserühmades
1948. ja 1957. aastal (%) *

	1. V 1948	1. IV 1957
Naiste osatähtsus tööstustöölise üldarvus	43,6**	47,6***
sealhulgas vanuserühmades:		
kuni 16 aastat	66,3	32,5
16—19 "	44,7	53,1
20—25 "	47,1	57,4
26—35 "	43,6	44,6
36—49 "	44,2	47,0
50—54 "	41,6	44,9
55—59 "	39,5	39,2
60 aastat ja vanemad	28,6	36,6

* ENSV ORKA, f. R-10, nim. 8, s. 30, l. 40; s. 367, l. 10.

** Põhirahvuse hulgas 41,6%.

*** Põhirahvuse hulgas 44,2%.

Seega oli naiste osa rahvamajanduses ajavahemikul 1940—1945 suurenenud NSV Liidus tervikuna märksa kiiremini kui Eesti NSV-s (vastavalt 39%-lt 55%-ni ja 35%-lt 43,4%-ni). Seda asjaolu tuleb nähtavasti seletada faktiga, et sõjaolukorras kujunes NSV Liidus tervikuna elanikkonna, sealhulgas naiste tööhõive erakordselt kõrgeks, samal ajal kui okupatsiooni all olnud Eesti rahvamajandus laostus. Mitmed suured, peamiselt naistööjõudu kasutanud tekstiiliettevõtted seisid sõja lõpul varemeis. Kuid juba neljanda viisaastaku lõpuks, kui sotsialism oli vabariigis põhiliselt üles ehitatud, jõudis Eesti NSV naistööliste ja -teenistujate osatähtsusel rahvamajanduses NSV Liidu keskmisele tasemele (vastavalt 47,4% ja 47,0%).

Sotsialismi ehitamise lõpuleviimise ja kindlustamise aastail, mil vabariigi rahvamajanduse hooga tõusu tõttu vabad tööjõuressursid kiiresti kahanesid, suurenes naistööliste ja -teenistujate osatähtsus veelgi ja ületas 1955. aastal Eesti NSV rahvamajanduses tervikuna, sealhulgas ka tööstuses tunduvalt NSV Liidu keskmise taseme (vastavalt 48,4% ja 45% ning 48,3% ja 45%). 1960. aastal oli Eesti NSV naiste hulga poolest tööliste ja teenistujate koguarvus liiduvabariikide seas esikohal.¹⁷ Samal ajal etendasid naistöölisel ja -teenistujad Eesti NSV kõigis rahvamajandusharudes, välja arvatud ehitus, kaalukamat osa kui NSV Liidus tervikuna (vt. tab. 1).

Nagu kogu NSV Liidus, nii ilmnis ka Eestis naiste osakaalu langus ehituses, ligikaudu samal tasemel püsis see näitaja transpordis. Naiste osa vähenemine ehituses oli tingitud sealseist küllaltki raskeist töötingimustest ja töö iseloomust, aga ka üha avaramatest võimalustest rakendada teistel aladel. Mittetootmissfääris olid naised tunduvas ülekaalus. Suur oli naistööliste ja -teenistujate osa ka tootmissfääris, eriti selle tähtsaimas harus — tööstuses, kus naised moodustasid 1960. aastal 49,3% kõigist töölistest ja teenistujatest (vt. tab. 1).

Naiste osa tööliklassi tuumiku — tööstustöölise ridades oli kaaluks ja kasvas pidevalt. Kui 1948. aasta 1. mai seisuga oli Eesti tööstustöolistest naised 43,6%, siis 1957. aasta 1. aprilliks oli neid 47,6% (vt. tab. 2). Naistööliste arv tööstuses suurenes kiiremini kui tööstustöölise koguarv ja seda eelkõige nooremate vanuserühmade puhul (vt. tab. 2). Seejuures oli naiste osatähtsus tööstustöölise vanuserühmades mitte

¹⁷ Труд в Эстонской ССР. Статистический сборник. Таллин, 1962, 12.

võrdeline, vaid pöördvõrdeline nende osatähtsusega kogu rahvastiku vastavates vanuserühmades. Naiste protsent kogu rahvastikus suurenes pidevalt vanemates vanuserühmades, tööstusse tulid aga peamiselt noored naised.

Mõnel määral tingisid naistööliste kõrge protsendi 1948. aastal 20—35-aastaste tööliste vanuserühmas ja 1957. aastal 36—49-aastaste vanuserühmas sõjakaotused.

Kuigi nii naiste absoluutarv kui ka protsent tööstustööliste hulgas suurenes, ei tõusnud naiste osatähtsus vaadeldaval ajavahemikul siiski kõigis tööstusharudes. Ehitusmaterjalitööstuses ja paberitööstuses naiste protsent koguni langes märgatavalt, elektrienergia tootmises jäi samale tasemele. Tunduvalt suurenes naistööliste hulk masinaehituses. Kuid sealgi, nagu rasketööstuses üldiselt, jäi naiste osakaal tööliiskaadris 30% piirimaile. Naiste arv kasvas peamiselt kerge- ja toiduainetööstuses ning oli eriti kõrge tekstiilitööstuses.¹⁸ Kõigist Eesti tööstustöölistest oli 1950. aastal kerge- ja toiduainetööstusse koondunud 37,1% ja 1960. aastal koguni 43,1%.¹⁹ Naiste suur osakaal (49,3%) Eesti NSV tööstuses (NSV Liidu keskmine 1960. aastal 45%) oli oluliselt tingitud vabariigi tööstuse struktuurist.

Naiste asumist tööstustööle soodustab tehnika progress ja sellega kaasnevad muutused töö iseloomus. Kuid tol perioodil ei olnud selle teguri mõju veel märgatav. Sageli tegid just naised ettevõtetes madalama kvalifikatsiooniga ja rasket füüsilist tööd. Naiste arvu ja osatähtsuse kasv tööliisklassis oli rahvamajanduse sotsialistliku ümberkujundamise olulisemaid sotsiaalseid tagajärgi. Seda soodustas koolieelsete lasteasutuste ja teenindusvõrgu pidev areng, millega osa naiste koduseid kohustusi võeti ühiskonna kui terviku kanda.

Olulisi muutusi toimus sotsialismi ülesehitamise ja kindlustamise aastail Eesti NSV tööliisklassi vanuselises struktuuris. Need olid seotud nii demograafiliste kui ka sotsiaal-majanduslike teguritega.

Tööliisklassi vanuselist struktuuri mõjutas esmajoones vabariigi rahvastiku vanuseline struktuur. Lisaks eelmistel aastakümnetel ilmnunud kõikumistele sündivuse ja surevuse vahekorras avaldasid vaadeldaval perioodil Eesti NSV rahvastiku vanuselisele struktuurile suurt mõju sõjakaotused. Et Eesti NSV linnaliste asulate rahvastik, sealhulgas tööliisklass, kasvas 40. aastate teisel poolel ja 50. aastail suurel määral nii vabariigi maa-asulaist kui ka vennasvabariikidest sissesõitnute tõttu, siis mõjutas tööliisklassi vanuselist struktuuri ka migrantide vanuseline koosseis (see tõenäoliselt erines rahvastiku üldisest vanuselisest koosseisust), samuti migratsiooni intensiivsuse kõikumine.

Tööliisklassi vanuselist struktuuri mõjutavaist sotsiaal-majanduslikest tegureist tuleb eelkõige mainida hoogsat sotsialistlikku industrialiseerimist, mis tõmbas parimas tööeas rahvastikugruppe tööstusse, ja põllumajanduse kollektiviseerimist. Kõige nooremate vanuserühmade osatähtsust tööliisklassi koosseisus mõjutasid sõjajärgsed majandusraskused, mille järkjärguline ületamine, samuti haridussüsteemi areng viis järjest laiemad noorsookihid pikemaks ajaks koolipinki. Kõige eakamate vanuserühmade puhul etendas olulist osa pensioniolude paranemine.

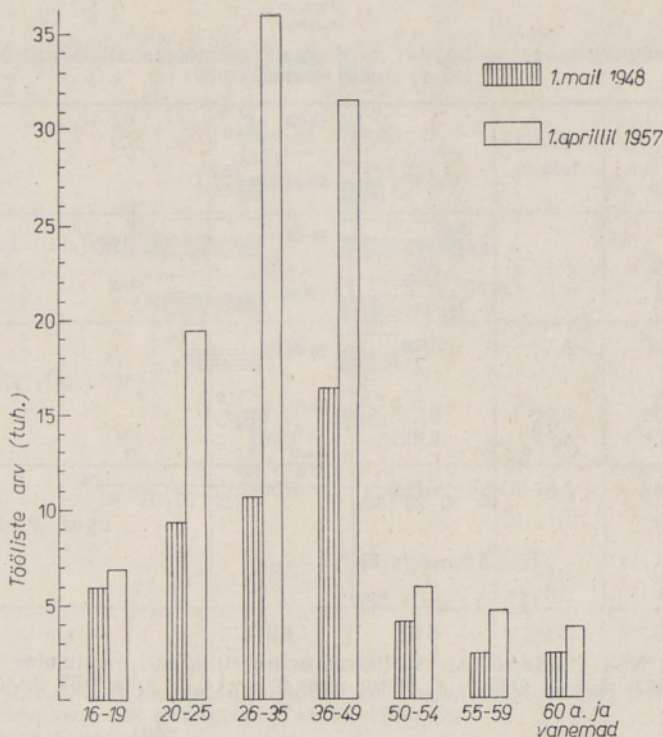
Tööliisklassi vanuselise struktuuri muutumise põhitendents sotsialismi ülesehitamise ja kindlustamise perioodil oli noorte (kuni 19-aastaste) tööliste, samuti pensioniealiste tööliste osatähtsuse vähenemine ning parimas tööeas tööliste osatähtsuse suurenemine (vt. joon. 1 ja 2).

Esimestel sõjajärgsetel aastatel, kui sõja tagajärjel tekkinud majandusraskused polnud veel ületatud, asus suur osa noori varakult tööle.

¹⁸ ENSV ORKA, f. R-10, nim. 8, s. 14, l. 1, 2; s. 367, l. 29, 32, 33, 35, 38, 39, 42, 44, 49.

¹⁹ Кала К. К., Роотс Х. О. Развитие рабочего класса, 100.

Joon. 1. Eesti NSV tööstustöölise vanuserühmad aastail 1948 ja 1957 (ENSV ORKA, f. R-10, nim. 8, s. 30, l. 40; s. 367, l. 10. Kuni 16-aastasi ei ole vähese arvu tõttu näidatud).

Töõjõureservide koolide lõpetanud, kes andsid sel ajal tööliklassile olulise täienduse, kuulusid enamasti vanuserühma 16—19 aastat. 1948. aasta 1. mail seisuga oli selles vanuserühmas 11,3% tööstustöölise koguarvust.²⁰ Kuni 16-aastasi tööstustöölisi oli 1947. aasta 1. märtsil 87 ja 1948. aasta 1. mail 166.²¹

50. aastate teiseks pooleks olukord muutus. Sotsialismi ülesehitamise tulemusel paranes tunduvalt rahva elujärg. Võrreldes esimeste sõjajärgsete aastatega suures üldhariduskoolide õpilaste arv üldse, eriti vanemate (9.—11.) klasside õpilaste arv. 16—19-aastaste noorte arv kogu rahvastikus 1948. ja 1957. aastal oluliselt ei erinenud²², kuid selle vanuserühma osatähtsus tööstustöölise vanuselises struktuuris vähenes 1957. aastaks 6,3%-ni. Kuni 16-aastasi töölisi oli samaks ajaks kõigest 40.²³

Pensionilise kindlustatuse tunduv paranemine alates 1956. aastast vähendas pensioniealiste tööliste osakaalu. Kui 1947. aastal oli meessoost tööstustöölise hulgas pensioniealisi 4,6%, siis 1957. aastal 3,9%; naistööliste olid vastavad näitajad 7,1% ja 6,2% (vt. joon. 2). Aastakümne vahetusel vähenes pensioniealiste osatähtsus veelgi ja hakkas uuesti suurenema alles 60. aastate teisel poolel seoses vabade tööjõuresursside vähenemise ning töötavate pensionäride materiaalseks stimuleerimiseks rakendatud abinõudega.²⁴

Olulisi muutusi leidis aset kõige parema tööea (26—49 aastat) vanu-

²⁰ ENSV ORKA, f. R-10, nim. 8, s. 30, l. 40.

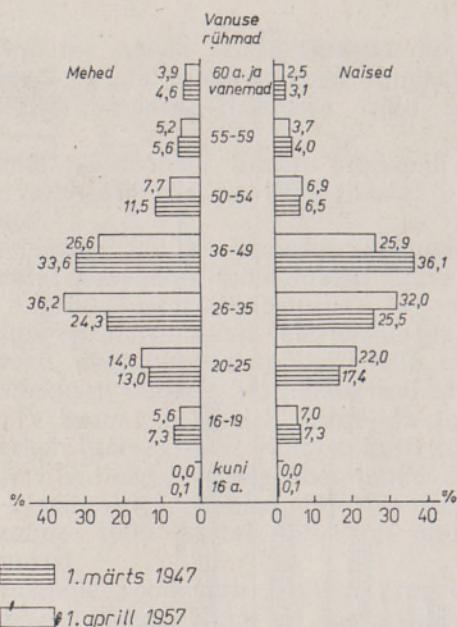
²¹ Samas, s. 14, l. 2; s. 30, l. 40.

²² Роща Х. О. Социально-демографические группы, 13.

²³ ENSV ORKA, f. R-10, nim. 8, s. 30, l. 40; s. 367, l. 10.

²⁴ Роща Х. О. Социально-демографические группы, 20—21.

Joon. 2. Eesti NSV tööstustöölise soolis-vanuselise struktuuri muutumine aastail 1947—1957 (ENSV ORKA, f. R-10, nim. 8, s. 14, l. 2; s. 367, l. 10).

serühmades. 1948. aastal oli kõigist tööstustöölisest selles vanuses 54,9%, 1957. aastal aga 60,4%.²⁵ Seejuures muutus 26—35-aastaste ja 36—49-aastaste vanuserühmade suhe noorema rühma kasuks (vt. joon. 2). Sotsialismi ehitamise ja kindlustamise aastail toimus paralleelselt tööliisklassi kiire kasvuga tema noorenemine. Kui 1948. aastal oli kõigist tööstustöölisest 20—35-aastasi 41%, siis 1957. aastal oli neid üle poole — 52,5%.²⁶ Nagu näha jooniselt 1, suurenes kõige kiiremini 26—35-aastaste tööliste vanuserühm. Selle rühma osatähtsus tõusis tööstustöölise hulgas 23,7% -lt 1948. aastal 34,2% -ni 1957. aastal ja ta jõudis esikohale, jättes teiseks 36—49-aastaste rühma (vt. joon. 1). 26—35-aastaste vanuserühma kiire kasvu põhjused olid järgmised. Töölised, kes 1948. aastal olid vanuses 26—35 aastat, olid sündinud ajavahemikus 1913—1922; 1957. aastal samasse vanuserühma kuulunute sünniaastad langesid ajavahemikku 1922—1931. Perioodil 1913—1931 sündivus Eestis kõikus, kuid üldiselt oli see aastail 1913—1922 ja 1922—1931 ligikaudu ühelsamal tasemel.²⁷ 1948. aastal andsid selle vanuserühma (s. o. 26—35-aastaste) meeste osas tunda sõja tagajärjed, sest ajavahemikus 1913—1922 sündinud mehed kuulusid mobilisatsiooni alla. 1957. aastal samas vanuserühmas olnud mehi (sünniaastad 1922—1931) puudutas sõda vaid osaliselt. Sõja mõju avaldus 1957. aastal järgmises, 36—49-aastaste rühmas (sünniaastad 1908—1921; vt. joon. 2).

Peamiselt meestööjõudu vajava põlevkivitööstuse kiire arendamine pehmendas sõjakaotuste mõju Eesti tööstustöölise ridadele. Tööliisklassi noorenemise põhjustasid tema ridu täiendanud migrandid vabariigi maa-asulaist ja väljastpoolt Eesti NSV-d. Oli ju elukoha ja tööala vahetamine hõlpsam nooremas eas inimestele. Töö iseloom, eriti põlevkivi-, aga ka tekstiilitööstuses eeldas samuti peamiselt nooremas eas töölisi. Naiste osatähtsuse kasv tööstuses, nagu eespool märgitud, toimuski

²⁵ ENSV ORKA, f. R-10, nim. 8, s. 30, l. 40; s. 367, l. 10.

²⁶ Samas.

²⁷ Laas, K. Rahvastikuprotsessidest Eestis. Tln., 1978, 18—20.

Tööstustöölise osatähtsus Eesti NSV rahvastiku vanusegruppides
1950. aastate teisel poolel *

	20—34 (35)**** aastat	35(36)— —49**** aastat	50—54 aastat	55—59 aastat	60 aastat ja vanemad
Tööstustöölised (tuh.) **					
mehed	28,1	14,6	4,3	2,9	2,2
naised	27,1	13,0	3,5	1,8	1,2
Kokku	55,2	27,6	7,8	4,7	3,4
Kogu rahvastik (tuh.) ***					
mehed	141,2	87,6	29,8	26,5	35,1
naised	159,1	128,3	43,8	42,1	67,0
Kokku	300,3	215,9	73,6	68,6	102,1
Tööstustöölise % kogu rahvastikus					
mehed	19,9	16,7	14,4	10,9	6,3
naised	17,0	10,1	8,0	4,3	1,8
Kokku	18,4	12,8	10,6	6,9	3,3

* ENSV ORKA, f. R-10, nim. 8, s. 367, l. 10; Народное хозяйство Эстонской ССР в 1960 году. Статистический ежегодник. Таллин, 1961, 19.

** arv seisuga 1. apr. 1957.

*** 1959. aastal.

**** 20—34 — kogu rahvastik, 20—35 — tööstustöölised; 35—49 — kogu rahvastik, 36—49 — tööstustöölised.

just nooremate vanuserühmade tõttu. Tabelist 3 selgub, et mida noorem oli rahvastiku vanuserühm, seda enam oli selle hulgas töölisi.

Tähtsamaid tootmisprotsessi mõjutavaid tegureid on töölistkaadri püsivus. Pideva tööstaazi pikkusest ühel erialal on otseses sõltuvuses tootmiskogemuste ja töovilumuste pagas. Tihedalt on sellega seotud ka töölistklassi kvalifikatsioonitase, mis on üldjuhul seda kõrgem, mida pikem on tööliste tööstaaz samas ettevõttes ja samal erialal. Kõige selle tõttu on pidev tööstaaz ühes ettevõttes oluline töölistklassi kvalitatiivse arengu näitaja.

Tööstaazi pikkus ise on eesmärges esmajärjekorras töölistklassi vanuselise koosseisust. Harilikult on vanemad töölised ettevõttes ka kauem töötanud. Sotsialismi ülesehitamise ja kindlustamise aastail, mil Eesti NSV-s toimus töölistklassi kiire kvantitatiivne kasv mitte üksnes tööjõulisse ikka jõudnud noorte, vaid ka mitmesuguste teiste ühiskonnagruppide tõttu, ei olnud kaadri vanuselise koosseisu ja ühessamas ettevõttes pideva töötamise seos nii ilmne.

Neljandal viisaastakul oli Eesti NSV töölistklassi enamikul ühes ettevõttes pideva töötamise staaz üsna väike. Tabelist 4 on näha, et 1947. aastal oli tervelt 83% vabariigi tööstustöölised töötanud samas ettevõttes vähem kui kolm aastat, sealhulgas üle poole kõigist tööstustöölised oli ühes ettevõttes töötanud alla aasta. Ühest küljest põhjustasid säärase olukorra sõda ja okupatsioon, mille kestel paljud töölised olid oma endistest töökohtadest lahkunud ja sageli ei pöördunudki sinna enam tagasi, vaid asusid tööle mujale. Teisest küljest laienes sõjajärgsel rahvamajanduse taastamise ja edasiarendamise perioodil tööstus hoogsalt. Rohkesti uut tööjõudu tuli sellistesse tööstusharudesse nagu põlevkivitööstus, tekstiilitööstus, ehitusmaterjalitööstus ning masinaehitus ja

Töölise pideva tööstaaži muutumine Eesti NSV tööstuses aastail 1947—1957 (% töölise üldarvust) *

Aasta	Pidev tööstaaž ühes ettevõttes							Kokku
	Alla 1 aasta	1—3 aastat	3—5 aastat	5—10 aastat	10—15 aastat	15—25 aastat	25 aastat ja kauem	
1. III 1947	53,3	29,7	6,2	4,9	2,1	2,5	1,3	100,0
1. V 1948	36,5	34,1	15,4	5,7	2,7	3,3	2,3	100,0
5. V 1950	31,9	36,5	15,5	11,3	1,8	1,8	1,2	100,0
1. IV 1957	20,0	26,3	16,8	25,7	9,1	1,6	0,5	100,0

* Tabeli koostamise ja arvutuse alus: ENSV ORKA, f. R-10, nim. 8, s. 14, l. 6; s. 30, l. 40; s. 55, l. 4; s. 367, l. 10.

Tabel 5

Töölise pideva tööstaaži muutumine Eesti NSV mõnedes tööstusharudes aastail 1950—1957 (% töölise üldarvust) *

Tööstusharu	Aasta	Pidev tööstaaž ühes ettevõttes							Kokku
		Alla 1 aastat	1—3 aastat	3—5 aastat	5—10 aastat	10—15 aastat	15—25 aastat	25 aastat ja kauem	
Elektrienergia tootmine	1950	23,3	34,8	17,4	17,9	2,0	3,5	1,1	100,0
	1957	10,2	16,1	16,4	39,9	14,6	1,4	1,4	100,0
Ehitusmaterjalide tööstus	1950	54,6	30,8	8,3	4,5	0,5	0,7	0,6	100,0
	1957	28,1	28,1	14,7	21,0	6,0	1,3	0,8	100,0
Tsemenditööstus	1950	4,9	31,3	24,0	17,7	6,4	5,2	10,5	100,0
	1957	15,6	11,0	11,0	33,1	13,7	8,6	7,0	100,0
Masinaehitus ja metallitöötlemine	1950	32,2	33,6	14,3	14,3	2,6	2,1	0,9	100,0
	1957	20,7	25,8	16,7	24,6	9,0	2,7	0,5	100,0
Paberitööstus	1950	25,1	30,7	16,3	15,0	2,1	6,1	4,7	100,0
	1957	22,1	24,3	13,0	23,2	9,7	4,1	3,6	100,0
Tekstiilitööstus	1950	18,5	43,5	20,0	13,2	2,1	1,7	1,0	100,0
	1957	16,3	25,5	18,7	27,9	10,3	1,1	0,2	100,0
Jalatsitööstus	1950	14,2	38,9	17,8	22,4	2,1	2,8	1,8	100,0
	1957	16,6	18,8	14,9	33,4	13,1	2,3	0,9	100,0
Lihatööstus	1950	23,7	27,6	12,4	29,3	4,6	2,3	0,1	100,0
	1957	19,3	28,2	17,0	22,2	13,2	0,1	—	100,0
Polügraafiatööstus	1950	15,9	25,0	13,5	30,3	4,0	7,6	3,7	100,0
	1957	13,5	21,4	17,6	26,3	14,9	3,5	2,8	100,0

* Tabeli koostamise ja arvutuse alus: ENSV ORKA, f. R-10, nim. 8, s. 55, l. 3, 4; s. 367, l. 29, 32, 33, 35, 42, 38, 39, 44, 49.

metallitöötlemine. Nii oli 1950. aastal põlevkivi tootmises rakendatud töölistest 80,8% töötanud samas ettevõttes mitte üle kolme aasta, alla ühe aasta töötanud oli 44,6%; kütusetööstuses olid vastavad näitajad 74,4% ja 41,6%.²⁸ Need näitajad olid märksa halvemad vabariigi töös-

²⁸ Arvutusalus: ENSV ORKA, f. R-10, nim. 8, s. 55, l. 3.

tuse keskmisest, veel tahapoole jäi ehitusmaterjalide tööstus (vt. tab. 5). Paljude ettevõtete tööliskaader oli äsja komplekteeritud või koosnes valdavalt uustulnukatest.

Edaspidi olukord järk-järgult muutus. Hoolimata töölisklassi kiirest kasvust suurenes pidevalt nende tööliste osatähtsus, kes olid ühes ettevõttes töötanud kauemat aega (vt. tab. 4).

Pikemat aega ühes ettevõttes töötanud tööliste osatähtsus erines oluliselt tööstusharuti. Näiteks tsemenditööstuses, mis oli vabariigis esindatud vaid ühe, pealegi väikelinnas paikneva ettevõttega, oli kaadri liikuvus vähene ning samas ettevõttes pikemat aega töötanute hulk suurem kui kõigis teistes tööstusharudes (vt. tab. 5). Tsemenditööstus oli esikohal ka kõrgemas vanuses tööliste osas.²⁹ Elektrienergia tootmises, polügraafia-, paberi-, jalatsi- ja lihatööstuses, mis tööliste arvult kuulusid väiksemate tootmisharude hulka (see piiras üleminekuvõimalusi ühest ettevõttest teise ilma eriala vahetamata), oli pikema pideva tööstaaziga töölisi suhteliselt rohkem ning tööliste vanus kõrgem kui suuremates või kiiremini arenevates tööstusharudes, nagu põlevkivi-, tekstiili- ja ehitusmaterjalide tööstuses ning masinaehituses.³⁰ Viimastes oli tööliskaader noorem, paremad võimalused töökohta vahetada aga pidurdasid tööliskaadri kinnistumist. 50. aastate teisel poolel oli näiteks ehitusmaterjalide tööstuse töölistel pidev tööstaaz kõige väiksem.

Aeglaselt kulges alalise tööliskaadri kujunemine ehituses. Kuni kolmeaastase pideva tööstaaziga ühes ettevõttes oli 1947. aastal 92,5% kõigist ehitustöölistest (sealhulgas staažiga alla 1 aasta 49,5%), 1953. aastaks oli see näitaja vähenenud 75,1%-ni (sealhulgas alla 1 aasta 35,0%). Ehitustööliste töötingimuste paranedes ning töö iseloomu muutudes ehitustööde mehhaniseerimise tõttu tekkisid paremad eeldused ka püsiva ehitustööliste kaadri kujunemiseks.³¹

Paralleelselt alalise tööliskaadri formeerumisega vähenes 50. aastatel siiski nende tööliste osatähtsus, kes olid ühes ettevõttes töötanud pikka aega — 25 aastat ja kauem. Üheks oluliseks põhjuseks oli siin võrdlemisi ulatuslik pensionile siirdumine alates 1956. aastast. Nii näiteks läks Tallinna Vineeri- ja Mööblivabrikust aastail 1956—1960 pensionile 322 töötajat, kellest rohkem kui veerand oli ettevõttes töötanud 25 aastat või kauem.³² V. Kingissepa nimelisest Tallinna Tselluloosi- ja Paberikombinaadist läks 1956. ja 1957. aasta jooksul vanaduspensionile 168 tööveterani.³³ Nii toimus see teisteski ettevõtetes.

Kokku võttes jäi lühikest aega ettevõtteis töötanud tööliste osatähtsus ka 50. aastate lõpuks veel küllaltki suureks. Lisaks töötajaskonna kasvule põhjustas seda kaadri liikumine, sealhulgas voolavus. Paremate töö-, olme- ja palgatingimuste otsingul liikus suur osa töölisi ühest ettevõttest teise. Eriti märgatav oli kaadri liikumine esimestel sõjajärgsetel aastatel, mil mõnestki ettevõttest käis aasta jooksul läbi rohkem töölisi, kui oli seal nende aasta keskmine nimestikuline koguarv. Kuid suur oli kaadri liikumine, sealhulgas voolavus ka hilisematel aastatel. 1959. aastal oli Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogule alluvas tööstuses tööliste aasta keskmine nimestikuline koguarv 93 212. Aasta jooksul oli ettevõtteist lahkunud üldse 33 457 töölist, sama aja jooksul oli uuesti tööle võetud 36 387 töölist. Liikumise põhjused olid järgmised: 15,6% töölistest vabastati seoses tööde lõppemisega või lepingu

²⁹ ENSV ORKA, f. R-10, nim. 8, s. 14, l. 1, 2; s. 367, l. 29, 32, 33, 35, 38, 39, 42, 44, 49.

³⁰ Samas.

³¹ Юрцов П. П. О формировании кадров строительных рабочих, 126—127.

³² Kala, K., Karjahärm, T., Karma, O. Tallinna Vineeri- ja Mööblikombinaat 1877—1977. Tln., 1977, 166—167.

³³ Paberiveskist kombinaadiks. Koost. O. Karma ja E. Jaanvärk. Tln., 1968, 157.

tähtaja möödumisega; 9,3% töölistest viidi üle teistesse ettevõtetesse; õppima, Nõukogude armeesse, pensionile ja muudel põhjustel lahkus 15,3% töölisi. Ülejäänud 59,8% vabastati töölt omal soovil või seoses töödistsipliini rikkumisega.³⁴ Seega langes kaadri liikuvusest ligi 60% voolavuse arvele. See oli 20 024 töölist ehk 21,5% nende aasta keskmisest nimestikulisest koguvarust.

Sotsialismi ehitamise ja kindlustamise aastail saavutati Nõukogude Eestis püsiva tööliiskaadri loomisel tunduvalt edu. Seda kinnitab pikemat aega ühes ettevõttes töötanud tööliste osatähtsuse tõus tööliste koguarvus. Töö- ja olmetingimuste jätkuv paranemine lõi eeldusi selle protsessi edasiseks süvenemiseks.

³⁴ ENSV ORKA, f. R-1969, nim. 1, s. 346, l. 173.

*Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Ajaloos Instituut*

Esitanud J. Kakk

Toimetusse saanud
28. IV 1984

Кулно КАЛА

ОБ ИЗМЕНЕНИЯХ В СОСТАВЕ РАБОЧЕГО КЛАССА СОВЕТСКОЙ ЭСТОНИИ В ГОДЫ СТРОИТЕЛЬСТВА И УКРЕПЛЕНИЯ СОЦИАЛИЗМА

За рассматриваемый период в структуре рабочего класса ЭССР произошли большие количественные и качественные изменения. В статье анализируются изменения в национальной и половозрастной структуре, а также в непрерывном стаже работы промышленных рабочих (на одном предприятии).

Развитие народного хозяйства республики как неотъемлемой части единого народнохозяйственного комплекса СССР обусловило наряду с быстрым количественным ростом рабочего класса углубление процесса его интернационализации на основе межреспубликанской миграции. Если в 1934 г. доля других национальностей среди занятых в промышленности Эстонии составляла 11,9%, то к 1948 г. она увеличилась до 31%, а в 1957 г. достигла 38,5%. В составе строительных рабочих доля некоренных национальностей в 1948 г. составила даже 65%, но к 1957 г. снизилась до 37,4%. В отличие от большинства союзных республик удельный вес коренной национальности в рабочем классе Эстонии в годы строительства и укрепления социализма снизился, хотя оставался все же выше, чем в некоторых других братских республиках.

Под влиянием различных факторов в рядах рабочего класса резко возрос удельный вес женщин. В Эстонии до восстановления Советской власти (по состоянию на 1 января 1939 г.) в составе рабочих крупной и средней промышленности женщины составляли 35,2%. В 1940 г. среди рабочих и служащих республики женщин было 35% (по СССР в целом 39%). В 1945 г. их удельный вес в числе рабочих и служащих народного хозяйства ЭССР повысился до 43,4% (по СССР в целом даже до 55%), в 1950 г. сравнялся со средним уровнем по стране (соответственно 47,4 и 47,0%) и к 1960 г., главным образом из-за напряженного трудового баланса и других причин, стал выше, чем в других союзных республиках. Высокий удельный вес женщин среди промышленных рабочих (в 1948 г. 43,6% и в 1957 г. 47,6%) был обусловлен, кроме прочих причин, структурой промышленности республики, где в 1960 г. из всех занятых рабочие легкой и пищевой промышленности составляли 42,3%.

Под влиянием различных демографических и социально-экономических факторов значительно изменилась возрастная структура рабочих. Сравнивая с первыми послевоенными годами, можно констатировать, что в рассматриваемый период в составе рабочего класса уменьшилась доля рабочих молодого и пенсионного возрастов и увеличился удельный вес средних возрастных групп. Имела место общая тенденция «омоложения» рабочего класса: в 1948 г. из всех занятых в промышленности рабочих в возрасте 20—35 лет было 41%, а в 1957 г. — 52,5%.

В годы строительства и укрепления социализма постепенно сформировались постоянные рабочие кадры. Если в 1947 г. из всех промышленных рабочих непрерывный стаж работы от 3—15 лет на одном предприятии имели только 13,2%, то в 1957 г. таких было уже 51,6%. Однако проблемы формирования постоянных рабочих кадров

оставались актуальными и в конце рассматриваемого периода, особенно в строительстве. В 1959 г. из среднесписочного состава рабочих промышленности, подведомственной Совнархозу ЭССР, текучесть кадров составляла одну пятую часть.

*Институт истории
Академии наук Эстонской ССР*

Поступила в редакцию
28/IV 1984

Kulno KALA

CHANGES IN THE COMPOSITION OF THE SOVIET ESTONIAN WORKING CLASS DURING THE PERIOD OF THE BUILDING AND STRENGTHENING OF SOCIALISM

During the period under observation the structure of the Soviet Estonian working class was subjected to considerable qualitative and quantitative changes. The author analyzes the changes in the national and sexual structure as well as in the uninterrupted duration of work of industrial workers at an enterprise.

The development of Estonian national economy as an integral part of the national-economic complex of the Soviet Union caused, alongside of the rapid growth of the number of the working class, also an intensification of its international character on the basis of inter-republican migration. In 1934 the share of other nationalities among those occupied in Estonian industry amounted to 11.9%, but already in 1948 it increased to 31%, and in 1957 to 38.5%. In 1948 the percentage of not indigenous workers in Estonian building industry was as high as 65, but it had decreased to 37.4 by 1957. During the period of the building and strengthening of socialism the share of indigenous workers in Soviet Estonia decreased, in contrast to the majority of Soviet republics; however, it was still higher than in some other republics of the Soviet Union.

Under the influence of different factors the share of female labour increased rapidly. Before the re-establishment of Soviet power in Estonia (as per Jan. 1939) the percentage of female workers in medium-sized and large-scale industry amounted to 35.2. In 1940 there were 35% of women among the republic's workers and employees (that percentage being 39 for the entire Soviet Union). In 1945 the percentage of the women employed in Soviet Estonian national economy increased to 43.4 (for the total of the USSR even to 55), but by 1950 it got almost equal to the national level (47.4 and 47%, respectively); however, owing to several reasons, it was still higher than in the other Soviet republics. In Estonia the high share of female industrial labour (43.6 in 1948 and 47.6% in 1957) is mainly due to the structure of the republic's industry, in which those employed in the light and foodstuffs industry constituted 42.3% of the total of industrial workers in 1960.

The structure of the workers according to age was likewise considerably changed, for various demographic and socio-economic reasons. In comparison with the first post-war years, the share of the younger workers and pension-agers decreased and the number of the medium-aged groups increased. The general tendency, however, was the «rejuvenation» of the working class: in 1948 the percentage of the industrial workers of 20—35 years of age was 41, but by 1957 it amounted to 52.5.

In the years of the building and strengthening of socialism the permanent cadres of industrial workers were gradually formed. If, in 1947, the percentage of those who had been working at one and the same enterprise for 3—15 years amounted to only 13.2, then in 1957 it was already as much as 51.6. However, the problem of the permanent personnel of workers, particularly in the building industry, was still topical at the period under observation. Thus, in 1959 the fluctuation of labour in the industries subordinated to the National Economic Council of Soviet Estonia still amounted to one-fifth of the total of workers.

*Academy of Sciences of the Estonian SSR,
Institute of History*

Received
April 28, 1984